

Yıl: 4, Sayı: 13, Aralık 2017, s. 88-99

INESJOURNAL

ULUSLARARASI EĞİTİM BİLİMLERİ DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL EDUCATION SCIENCE

Ashhan YILDIZ¹

OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUK KİTAPLARINDA ÇOCUK HAKLARI²

Özet

Çocukluk günümüze kadar en fazla değişim gösteren olgulardan biridir. Eksikleri tamamlanacak noksan bir varlık, boş bir levha, yaratıcının emaneti şeklinde farklı anlamlar yüklenen çocukluk, günümüzde özgün bir değerlendirme ile ele alınmaktadır. Araştırmalarda, çocukluk dönemi farklı açılardan incelenmektedir. Birçok sözleşmede de çocuk ve çocukluk ayrı haklara sahip özgün bir yer edinmiştir. Çocukların, kendi haklarıyla ilgili gizil öğrenme yoluyla çevrelerinde ya da medya araçları (kitap, televizyon, internet) vasıtasıyla bilgi edindikleri görülmektedir. Çalışmamızda çocuklar için en önemli bilgi edinme aracı olan kitaplarda çocuk hakları incelenecektir. Bu amaçla kitap satışı yapan bir internet sayfasının (kitapyurdu.com) okul öncesi dönem, hikâye alt kategorisinde en çok satış yaptığı yerli ve yabancı yazarlara ait, farklı yayınevlerinden çıkan ilk beş kitap, çocuk hakları açısından incelenmek üzere ele alınmıştır. İncelenen kitaplarda çocuk hakları ile ilgili olumsuz anlatımlara olumlu anlatımlardan daha fazla yer verildiği görülmüştür. Yine kitaplarda yaşama hakkının dışındaki gelişme, korunma ve katılma haklarına hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çocuk, Çocuk Hakları, Okul Öncesi, Çocuk Kitapları

CHILDREN'S RIGHTS IN EARLY CHILDHOOD BOOKS

Abstract

Childhood is one of the most evolving phenomena. Human and future imagination of every period of history, social expectations, and beliefs have affected and changed the point of view to child and childhood. The childhood in different meanings like an absence presence to be completed in adulthood, an empty plate or a trust of God, is now treated with a unique assessment that has a distinctive world, a form of understanding and difference. Along with the original evaluation approaches, many studies have focused on examining childhood from different aspects and a wide range of literature has emerged. In many agreements, child and childhood take an authentic place with separate rights. It is observed that children have the knowledge about the mentioned assessments and rights either in their natural environment through hidden learning or through media such as books, television, and internet. In our study, children's rights in books that are the most important knowledge acquisition tool will be analyzed. For this purpose the first five books belonging to native and foreign authors who made the most sales from different publishing houses in the pre-school period, story sub-category of an internet page (kitapyurdu.com) are handled in order to analyzed in terms of children's rights. It was seen that negative expressions took place more than positive expressions in the books examined. It has been also determined that development, protection and participation rights except the right to life have never been given places in those books.

Key words: Child, Children's Rights, Pre-School, Children Books

¹ Dr., Öğretmen, MEB, aslihanatik@gmail.com

² Bu makale Hacettepe Üniversitesi 4. Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Çocuk ve çocukluk insanlık tarihi boyunca farklı açılardan değerlendirilmiş ve her dönemin kendine mahsus bir tasavvur geliştirdiği görülmektedir. Neslin devamlılığını sağlama, ülkelerin geleceğini şekillendirme, milletlerin sürekliliğini sağlama, insan neslinin güvencesi olma gibi birçok değerlendirme şekillerinden biri ya da birkaçı çocuklar üzerinden yapılmaktadır. Bu değerlendirme şekillerine bağlı olarak çocukların yaşam koşulları, kıyafetleri, oyunları, alışkanlıkları ve aldıkları eğitim zamana ve mekâna göre farklılık gösterebilmiştir.

Çocukluğa dair farklı bakış açılarının onunla ilgili kavramları da etkilediği açıktır. Birçok kültürde çocuk ve genç kavramlarının neredeyse aynı olması, çocukluğun yaklaşık yedi yaşında son bulması, çocuklarla yetişkinlerin neredeyse aynı oyunları oynaması, aynı peri masallarını dinlemesi, yetişkinlerin yaşamının bir benzerini yaşamaları çocukluğun ihmal edilmesinin bir göstergesidir(Postman, 1995:16).

Fransız nüfus bilimci ve sosyal tarihçi Philippe Aries, çocukluğun değişmez bir biyolojik olgu değil, toplumsal bir kategori olduğunu ve dolayısıyla tarihsel sürece tabi bulunduğunu belirtir. Ona göre 10. yüzyılda çocuk, sanatçılar tarafından ancak minyatür bir yetişkin olarak ele alınır. Günümüze kadar gerçekleşen değişimi anlamak için de yalnız sanata değil dile, edebiyata, giysilere, oyunlara ve eğitime çocuk kavramının nasıl yansdığına ilişkin geniş, ayrıntılı, tarihsel örnekler sunar. Aries'e göre, Batı dünyasında, çocukluğun keşfi süreci 13. yüzyılda başlamıştır. 15. ve 16. yüz yıllara gelindiğinde, Meryem'in kollarındaki İsa gibi anne-çocuk ilişkisini yücelten resimlerde modern çocuk kavramına benzer yansımalar yer almıştır. Resimde çocuğa yönelen yoğun ilgi, çocukları ve çocukluğu tanımlayan özel bir dilin geliştirilmesi, çocuklar için özel oyuncakların yapılması, büyüklerle çocukların oyunlarının ayrılması, ilk çocuk giysilerinin ortaya çıkması 17. yüzyıla rastlamaktadır. Yine modern çocukluk kavramı, temelde burjuvazi ve aristokrasiye özgü, öncelikle erkek çocukları kapsamaktadır. Alt sınıfların, köylü ve esnafın çocukları için, yetişkinlerden giysi, çalışma ya da oyun açısından hiçbir farkı olmamış eski yaşam biçimi geçerliliğini sürdürmüştür (Bunge, 2006:549; Tan, 1995:11).

17. ve 18. Yüzyıl aydınlanmasında çocuk olgusu, bir yandan Rousseau'dan bir yandan Locke'tan etkilenmiştir. Locke, eğitimde öncelikli hedefin çocuğun, içgüdülerinin esaretinden, duygu ve tutkuların sürükleyiciliğine kapılmadan kurtarılmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir (Cevizci, 2012:23). İnsanın doğası itibarıyla doğuştan iyi olduğu temel ilkesinden hareketle Rousseau ise çocuğu, eksik bir varlık olarak görmüştür. Bu yüzden çocuğun, yetişkinler tarafından yönlendirilmesi ve yetişkin olduğunda ise eksikliklerinin toplum sayesinde giderilmesi gerektiğini savunmuştur (Oruç, 2014b:126). Hem Locke'un hem de Rousseau'nun görüşleri kendilerinden sonra tartışılmış, eleştirilmiş ve yeniden ele alınmıştır. Bu dönemde çocukluk her halükarda enstrümentalist bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir (Devries,2001:162).

Günümüzde çocukluk, özellikle akademik çalışmalar ve eğitim uygulamaları açısından, yaşamın en önemli dönemlerinden biri ve kişinin gelecek yaşamının yapıtaşlarının atıldığı en önemli gelişim dönemi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar, sadece çocuğa adanmış eğitim ve çocuk psikolojisi gibi güncel ve popüler alanlarla ilgili değil, aksine tarih, hukuk, edebiyat, felsefe, sosyoloji, antropoloji ve din gibi alanlarla da yakından ilgilidir ve bu çalışmaların sayısı ve niteliğinde de yüksek bir artış vardır (Oruç, 2014b:125). Bu çalışmalar çocuğu ve çocukluğu özgün bir değerlendirme ile incelemektedir. Burada çocukların

kendilerine ait hakları ve özgürlükleri söz konusudur ve gelişimsel olarak yetişkinlerden farklı yönleri mevcuttur.

Çocuk Hakları ve Eğitimi

Çocuk hakları kavramı çocukların zihinsel, bedensel, sosyal, duygusal alanlarda bağımsız bir şekilde gelişebilmesi için hukuk kuralları ile korunan durumları ifade eder. Bu haklar insan haklarından ayrı değil, aksine onun bir parçasıdır (Akyüz, 2001:24). Çocukların hukuki olarak bazı haklara sahip olmaları 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'si ile mümkün olabilmektedir. Bu Sözleşme'de tüm çocukların, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dâhil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin, sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanma hakkına sahip oldukları belirtilmiştir.

Ülkemizde 1995 tarihinde yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan çocuk hakları; yaşama, gelişme, korunma ve katılma olmak üzere dört ana grupta incelenebilir. *1- Yaşama Hakkı:* Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasına ilişkin hakları içerirler. *2- Gelişim Hakkı:* Çocuğun yeteneklerinin en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme-eğlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü, bilgi alma hakkı gibi haklardan oluşurlar. *3-Korunma Hakkı:* Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde, silahlı çatışmada, çalışma yaşamında; fiziksel, duygusal, cinsel istismar, madde bağımlılığı ve sığınmacı (mülteci) çocuklar için özel bakıma ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır. *4-Katılım Hakkı:* Çocuğun ailede ve toplumda etkinlik kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklar, görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, düşünce, düşüncelerini ifade etme, vicdan ve din özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma haklarıdır (Akyüz, 2000: 20).

Sözleşmenin 42. Maddesinde çocuk haklarının, yetişkinlere ve çocuklara öğretilmesi öngörülmüştür. Böylece, çocukların yasalar ve sözleşmelerle kendilerine tanınan hakları bilmeleri, onların temel hakkı olarak kabul edilmektedir. Çocuk hakları, çocuk merkezli hakların bilgisini davranışa dönüştürmedikçe var olmaz. Çocuk hakları gerçek hayat bilgisine ancak eğitimle dönüşebilir. Öznesi çocuk olan okul ise aslında ikinci çocuk hakları okuludur (Şirin, 1999: 58).

Çocuk hakları eğitimi olarak tanımlanabilecek bu eğitim, çok genel olarak çocukların hangi haklara sahip olduklarının bilinmesini ve bu haklara uygun davranılmasını sağlayacak faaliyetlerin tümüdür (Peker, 2010:35). Ancak çocuk hakları eğitimindeki tek amaç, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde geçen hakların çocuklara ya da yetişkinlere anlatılması değildir. Önemli olan çocukların kişisel, sosyal, kültürel ve ekonomik haklarının çeşitli ortamlarda uygulamaya geçirilerek çocuklara öğretilmesidir (Merey ve Kuş, 2014: 47). Çünkü haklarını bilmeyen bir kişide hak bilincinin ve hakkını kullanma yetisinin oluşması beklenemez (Türkyılmaz ve Kuş, 2014).

Çocuk hakları eğitiminin amacı, çocuğun toplum içinde sorumlu bir yaşama hazırlanması olmak durumundadır. Çocuklar demokratik sistem içindeki rollerini öğrenmeli ve anlamalıdır. Hakların soyut ve günlük yaşamın dışında olduğu fikri yerine, yaşamın her anında varlığı hissedilebilen, kişisel ve toplumsal yaşam kalitesini artıran somut değerler

olduğunu görmelidirler. Bu nedenle çocuk hakları eğitimine, çocuğun kendi yaşamından örneklerle başlanarak ve giderek çocuk haklarının sınıf ve okul ortamında hayata geçirilmesi ile çocuğun yaşamında haklara saygı ve hak arama anlayışı yerleştirilmesi gerekmektedir. Eğer çocuk hakları eğitimi başarılı bir biçimde verilirse çocukların, hakları konusundaki farkındalığı ve çocuk haklarının korunması ve tanıtılması konusuna ilgileri artacaktır (Uçuş, 2014).

Bu bağlamda okullar, diğer eğitim ve öğretim faaliyetleri yanında çocukların haklarını öğrendiği, benimsediği ve uyguladığı kurumlar olmalıdır. Özellikle okul öncesi dönem, çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin en hızlı olduğu ve insan yaşamının temelini oluşturulduğu bir dönemdir (Oruç, 2014a: 63). Bu dönemde çocuklarda işbirliği, paylaşma, grup etkinliklerine katılma, toplum içinde düşüncelerini ifade etme ve sorumluluk alma gibi sosyal beceriler gelişir (Yaşar, 2006:251). Okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimi, çocukların ileride haklarını bilen birer vatandaş olmaları yanı sıra olumlu kişilik özellikleri kazanmalarını sağlar (Neslitürk, Ersoy ve Figen, 2007:245). Bu dönemde, çocuk haklarının öğretimiyle çocuklar, istekleri, gereksinimleri ve hakları arasındaki farkı, bütün çocukların aynı haklara sahip olduğunu, çocuk haklarına ilişkin istismar içeren çeşitli durumları ve kendi davranışlarının başkalarını etkilediğini kavrar (Neslitürk, Ersoy ve Figen, 2007:257).

Okul öncesi çocukların, çocuk hakları ile ilgili öğrenmeleri sağlayabilecekleri önemli uyarılardan biri çocuk kitaplarıdır. Çocuk kitapları, çocukların yaşadıkları hayatların dışındaki hayatlara ve kişilere tanık olmalarını sağlayarak başta dil gelişimi olmak üzere bilişsel, duyuşsal, kişilik ve toplumsal gelişimine önemli katkılar sağlayan sanat eseridir. Özellikle okul öncesi dönemde çocuk kitapları, ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönemde çocuklar, kitaplara öncelikle bir oyun nesnesi olarak yaklaşırlar ve kitapları hayal ve masal dünyasına yapılan bir yolculuk aracı olarak görürler. Oyundan haz aldıkları gibi kitaplardan da haz almak isterler. Çocuk çevresini gözlemle olduğu kadar kitaplarda da tanır. Bu yönü ile kitaplar; çocukların eğlenme, oynama ve öğrenme, yaşamı ve insanı tanıma gereksinmesini karşılar. Kısacası çocuğun kitapla ilişkisi sırasında düşünme gücünü geliştirmesi, hayal kurması ve bu yollarla çevresini algılamaya başlaması söz konusudur (Sever, 2003:54). Özellikle de hikâye kitapları çocukların gerçek yaşam deneyimlerini elde etmelerinde en önemli kaynaklardan biridir (Köylü ve Oruç, 2017:157).

Çalışmamızda okul öncesi dönemde en çok okunan hikâye kitapları, çocuk hakları açısından ele alınıp söz konusu kitaplarda *yaşama*, *gelişme*, *korunma* ve *katılım* haklarına ne düzeyde yer verildiği incelenecektir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Okul öncesi çocuk kitaplarını, çocuk hakları açısından değerlendirmeye yönelik olan bu araştırma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir yolun izlendiği araştırma biçimidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:51). Araştırma nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman inceleme yöntemiyle yürütülmüştür. Bu yöntemde hedeflenen olgu ya da olgu hakkında bilgi içeren yazılı materyaller analiz edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu amaçla çalışmada en çok okunan okul öncesi çocuk kitapları incelenerek, çocuk hakları ile ilgili veriler toplanmıştır.

Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, kitap satışı yapan bir internet sayfasının 25.06.2015 tarihli (kitapyurdu.com) okul öncesi dönem, hikâye alt kategorisinde en çok satış yaptığı yerli ve yabancı yazarlara ait, farklı yayınevlerinden çıkan ilk beş kitap oluşturmaktadır. Bu kitaplar, okul öncesi yayınları arasında en fazla okunduğu düşünüldüğü için seçilmiştir. Çalışma bu beş kitap ile sınırlıdır.

Veri Toplama ve Analiz

Verilerin toplanmasında, nitel araştırma metodolojisi içinde yer alan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılması gereken olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:32).

Çalışmada, en çok okunan beş kitabın analiz edilmesinde, yapılan işlemler aşağıda sıralanmıştır.

• Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilgili maddeleri, Türkyılmaz ve Kuş³ tarafından oluşturulan formlar da dikkate alınarak; yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları olmak üzere dört kategori ve alt kategorilere ayrılmıştır. Dokümanların tek tek okunarak inceleme sonucu elde edilen veriler, alt kategorilere uygun olarak "Microsoft Office" programında bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

• Çocuk hakları açısından olumlu veya olumsuz bir durumu net ortaya koyması için analiz birimi olarak cümleler, gerekli durumlarda paragraflar alınmıştır.

• Elde edilen kodların, olumlu ve olumsuz olarak görülme frekansları kategorilere ve alt kategorilere göre hesaplanmış ve elde edilen değerler tablolar halinde gösterilmiştir.

• Araştırmacı tarafından yapılan yorumları desteklemek amacıyla doküman metinlerinden örnek alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan kısaltmalar (K3, s.27) kaçınıcı kitap olduğunu ve sayfa sayısını simgelemektedir.

Sınırlılık

Bu çalışma, incelenen 5 kitap ve araştırmacı tarafından tercih edilen internet sitesi açısından sınırlılık taşımaktadır.

BULGULAR

Tablo 1. Yaşama Hakkı Kategorisinde Olumlu ve Olumsuz İfadelerin Dağılımı

KATEGORİ 1: YAŞAMA HAKKI	Olumlu/ Olumsuz	K1	K2	K3	K4	K 5	TOPLAM
Madde 6: Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 9: Kendi yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında ana babasından ayrılmama hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0

³ Türkyılmaz, M. ve Kuş, Z., "İlköğretimde 100 Temel Eserde Çocuk Hakları", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 15, 2014.

Madde 18: Aile ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları	+	5	0	0	0	1	6
	-	8	0	0	4	3	15
Madde 24: Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın korunması hakkı	+	0	0	0	0	2	2
	-	0	0	1	0	0	1
Madde 26: Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 27: Uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	3	0	3
Madde 31: Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere katılma ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı	+	1	0	0	0	3	4
	-	0	0	0	0	0	0

Tablo 1’de görüldüğü üzere yaşama hakkı kategorisinde “Aile ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları” ile ilgili olumsuz ifadelerin K1, K4 ve K5’de yer aldığı görülmektedir.

Ama bir gün Begüm’ün anlatması gereken çok önemli bir şey oldu. Ve yine her zamanki gibi kimse onu dinlemedi. (K1, s.1)

“Anne, anne! Evimizde kocaman bir..”

“Babana söyle tatlım, telefodayım,” dedi annesi.

“Baban hemen alır o örümceği, pencereden dışarı atar. Korkmana gerek yok.”(K1, s.2)

“Baba, baba!” dedi Begüm,

“Kocaman bir...”

“Tamam tatlım. Örümcek biraz bekleyebilir. Az sonra geliyorum.”

“Ama baba, o bir örümcek değil. O kocaman bir gergedan!”(K1, s.5)

Ve yine her zamanki gibi kimse onu dinlemedi. (K1, s.5)

Her seferinde anne ve babasına evdeki mor gergedanı anlatmaya çalıştı, ama cevap hep aynıydı: “Evet tatlım, çok güzel. Bunu daha sonra konuşalım mı?”(K1, s.7)

Anne ve babası Begüm’ün yeni arkadaşının farkında bile değildi. (K1, s.9)

Yine onu dinlememişlerdi. (K1, s.12)

Yine de bir şey söylemedi onlara. Söylese dinleyecekler miydi sanki! (K1, s.17)

“Belki de uyumak için daha iyi bir yere ihtiyacım var,” diye düşündü ve yürüyüşe çıktı. (K4, s.12)

Russell bu sefer de paslı bir kamyonetin kasasına atladı. Ama kasanın içi çok sıkıştıktı. (K4, s.13)

Bir ağaç kovuğunu denedi. Ama ağaç kovuğu çok ürkütücüydü. (K4, s.14)

Russell bir ağaç dalında bile uyumayı denedi. Ama ağaç dalı çok kalabalıktı. (K4, s.15)

Anne tavşan:

-Bugün çok işimiz var Tali. Ben bahçede hazırlıklara başlayacağım. Kahvaltımı bitirince yanına gelebilirsin, dedi. (K5, s.4)

Bahçeyi süsleyen annesine yardım etmeye başladı. Bir yandan da gizlice masadaki şekerlemelerden yiyordu. (K5, s.9)

Bahçeye tepsiyle gelen annesi:

-Ben mutfağa gidip pastanı süsleyeceğim. Sen güzelce yemeklerini ye, dedi.

Tali'nin canı yine yemek istemiyordu. Üstelik şekerleme yediği için iştahı da kapanmıştı. Yeşil fasulye ve pilavını yemeden masadan kalktı. (K5, s.10)

“Aile ve çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin sorumlulukları” ile ilgili olumlu ifadeler de yer almaktadır.

“Haydi, bize arkadaşın mor gergedanı anlat biraz,” dedi annesi. (K1, s.28)

“Evet, haydi bu büyük mor krep canavarını anlat bize,” dedi babası. (K1, s.28)

Begüm başladı anlatmaya. Pizza yapışlarını, parktaki oyunlarını, birbirlerini gıdıklamalarını anlattı. (K1, s.28)

Anne ve babası, Begüm'ü son sözüne kadar dikkatle dinlediler, dinlediler, dinlediler... (K1, s.28)

Annesi, Begüm'ü yatağına yatırıp iyi geceler öpücüğünü verdikten sonra, “Bize anlatmak istediğin başka bir şey var mı?” diye sordu. (K1, s.29)

Tali istemeye istemeye mutfağa gitti. Masadaki yumurtalı omlet gülümseyerek Tali'ye bakıyordu. Omletin zeytinden gözleri, domatesten ağzı ve biberden kulakları vardı. (K5, s.17)

Yaşama hakkı kategorisinde yer alan sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın korunması hakkı ile ilgili K5'de olumlu ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

Tali gözlerini açtığımda bir hastanedeydi. Şaşkınlık içinde:

-Ben neden buradayım, diye sordu. Doktor, Tali'nin başını okşayarak:

-Delikanlı, saklambaç oynarken bayılmışsın. Yemeklerini yemediğin için vücudun çok zayıf düşmüş. Büyüme istiyorsan bütün yiyeceklerden düzenli olarak yemelisin. (K5, s.15)

Tali o günü hastanede yatarak geçirmek zorunda kaldı. (K5, s.16)

Sağlık hizmetlerine erişim ve sağlığın korunması hakkı ile ilgili K3'de yer alan olumsuz ifade ise şu şekildedir:

O gece tırtılın karnı çok ağrıdı. (K3, s.16)

Yaşama hakkı kategorisinde yer alan “Dinlenme, eğlence ve kültürel etkinliklere katılma ve boş zamanlarını değerlendirme hakkı” ile ilgili K1'de ve K5'de olumlu ifadeler yer almaktadır.

Sabah olduğunda anne ve babasının Begüm'e bir sürprizi vardı.

“Haydi, hayvanat bahçesine gidiyoruz!” dedi. Annesi.

“Orada gerçek bir gergedan görebileceksin.”

“Ne dersin?” diye sordu babası. (K1, s.16)

Tali çok heyecanlıydı. Doğum gününe bütün arkadaşları gelecekti. (K5, s.4)

Sonunda her şey hazırды. Rengarenk balonlar, şapkalar... Harika bir gün olacaktı. Arkadaşlarıyla balon patlatmaca, sandalye kapmaca gibi birçok oyun oynayacaktı. (K5, s.9)

Arkadaşları gelmişti. Biraz saklambaç oynadıktan sonra pastasını yiyecek ve hediyelerini açacaktı. (K5, s.13)

Tablo 1’de görüldüğü üzere “Yaşama Hakkı” kategorisindeki “Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkının korunması” alt kategorisi, “Kendi yararı açısından gerekli görüldüğü durumlar dışında ana babasından ayrılmama hakkı” ve “Sosyal güvenlikten yararlanma hakkı” alt kategorisi ile ilgili K1, K2, K3, K4 ve K5’de olumlu ve olumsuz hiçbir ifadenin yer almadığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Gelişme Hakkı Kategorisinde Olumlu ve Olumsuz İfadelerin Dağılımı

KATEGORİ 1: GELİŞME HAKKI	Olumlu/ Olumsuz	K1	K2	K3	K4	K5	TOPLAM
Madde 5: Ailenin haklarının korunması (Ana babanın yönlendiriciliği ve yeteneklerinin gelişimi)	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 9: Nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ana babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 8: Kimliğinin korunması	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 10: Ailelerin yeniden bir araya gelmesinin kolaylaştırılması	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 21: Evlat edinmenin izlenmesi	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 23: Engelliler için özel bakım hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 28-29: Nitelikli eğitim hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0

Gelişme hakkı kategorisi içerisinde yer alan “Ailenin haklarının korunması, nüfusa kayıt, isim ve vatandaşlık, ana babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkının korunması, kimliğinin korunması, ailelerin yeniden bir araya gelmesinin kolaylaştırılması, evlat edinmenin

izlenmesi, engelliler için özel bakım hakkı ve nitelikli eğitim hakkı” alt kategorilerinde K1, K2, K3, K4 ve K5’de olumlu ve olumsuz hiçbir ifadenin yer almadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Korunma Hakkı Kategorisinde Olumlu ve Olumsuz İfadelerin Dağılımı

KATEGORİ 1: KORUNMA HAKKI	Olumlu/ Olumsuz	K1	K2	K3	K4	K5	TOPLAM
Madde 2: Ayrımcılık yasağı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 11: Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 19: Her türlü şiddete karşı korunma hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 20: Aile bakımından yoksun çocukların korunması	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 33: Madde bağımlılığında korunma	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 36: Diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 38: Savaş ve silahlı çatışmadan korunma	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 40: Ceza hukukunda çocuklara yaklaşım	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0

Korunma hakkı kategorisinde yer alan “Ayrımcılık yasağı, yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılma ve geri döndürülmemesine karşı korunma, her türlü şiddete karşı korunma hakkı, aile bakımından yoksun çocukların korunması, madde bağımlılığında korunma, diğer tüm sömürü biçimlerinden korunma, savaş ve silahlı çatışmadan korunma ve ceza hukukunda çocuklara yaklaşım” alt kategorilerinde K1, K2, K3, K4 ve K5’de olumlu ve olumsuz hiçbir ifadenin yer almadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Katılım Hakkı Kategorisinde Olumlu ve Olumsuz İfadelerin Dağılımı

KATEGORİ 1: KATILIM HAKKI	Olumlu/ Olumsuz	K1	K2	K3	K4	K5	TOPLAM
Madde 3: Çocuğun yüksek yararı (Çocuğun gereksinimlerinin göz önünde bulundurulması)	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0

etme ve dinlenilme hakkı							
Madde 13: Görüşlerini ifade etme hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 14: Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 15: Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 16: Özel yaşamına saygı hakkı	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
Madde 17: Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0

Katılım hakkı kategorisinde yer alan “Çocuğun yüksek yararı, Kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme ve dinlenilme hakkı, Görüşlerini ifade etme hakkı, Düşünce, din ve vicdan özgürlüğü, dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkı, Özel yaşamına saygı hakkı ve Kitle iletişim araçlarına ve diğer bilgi kaynaklarına erişim” alt kategorilerinde K1, K2, K3, K4 ve K5’de olumlu ve olumsuz hiçbir ifadenin yer almadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Kategorileri Göre Olumlu ve Olumsuz İfadelerin Dağılımı

KATEGORİLER	Olumlu/Olumsuz	K1	K2	K3	K4	K5	TOPLAM
YAŞAMA HAKKI	+	6	0	0	0	6	12
	-	8	0	1	4	3	16
GELİŞME HAKKI	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
KORUNMA HAKKI	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0
KATILIM HAKKI	+	0	0	0	0	0	0
	-	0	0	0	0	0	0

Tablo 5’te görüldüğü üzere kitaplarda yaşama hakkı ile ilgili olumsuz ifadeler, olumlu ifadelerden daha fazla yer alırken; gelişme, korunma ve katılım hakkı ile ilgili hiçbir ifade yer almamaktadır. Özellikle K2’de yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakkı ile ilgili ifadenin yer almadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çocuklar çok erken yaşlardan itibaren ev ve okul gibi buldukları tüm ortamlarda belirli haklarının olduğu konusunda bilgilendirilmek durumundadır. Çocukta kendi hakları ile ilgili bir farkındalık yaratmak olarak da tanımlanabilecek çocuk hakları eğitiminde, nitelikli çocuk edebiyatı kaynakları önem arz eder. Çocuğa görelilik ilkesinden hareketle hazırlanmış yazınsal nitelikli yapıtlar, çocuk hakları eğitiminde bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu bakımdan çalışmamızda en çok okunan okulöncesi döneme ait 5 hikâye kitabı, çocuk hakları açısından incelenmiştir.

Okul öncesi dönem çocuklarına seslenen kitaplarda çocuk haklarına yer verilme düzeyi incelendiğinde, olumsuz anlatımlara olumlu anlatımlardan daha fazla yer verildiği görülmektedir. Yine kitaplarda yaşama hakkının dışındaki gelişme, korunma ve katılma haklarına hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu bulgu ilgili literatür ile kısmen tutarlılık sağlamaktadır. Bu konudaki çalışmalarda çocukların gelişimsel ve yaşamsal hakları ile ilgili anlatımlara daha çok; katılım ve korunma hakları ile ilgili anlatımlara ise daha az yer verildiği görülmüştür (Kepenekçi ve Aslan, 2011). Çalışmaların örnekleminin sayısal genişliği, sonuçlar üzerinde etkili olabilmektedir.

Çocukların kitaplardaki kahramanlar ile özdeşim kurarak kendilerine model aldıkları, bunları ilerleyen yaşlarında bir düşünce ve davranış sistemine dönüştürdükleri düşünüldüğünde çocuk haklarının olumlu anlamda sunulması ve gelişme, korunma ve katılım haklarına da yeterli kadar yer verilmesi sağlıklı bir gelişim için oldukça önem arz eder.

Okul öncesi dönem için hazırlanan yazınsal nitelikli kitapların, çocuğun sahip olduğu hakları sezinletecek içerikte olması, çocukların kendi hakları konusunda farkındalık geliştirmelerinde önemli bir unsurdur. Çocuk kitapları yazarlarının, Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuklara tanınan hakların farkında olarak çocuk hakları ve özellikle çocukların katılım hakları konusuna duyarlı yapıtlar üretmesi, çocukların duyarlı bireyler olmasına katkı sağladıklarının farkında olmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E. (2000). *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Akyüz, E. (2001). *Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı*. Ankara: Milli Eğitim Dergisi.
- Bunge, M. J. (2006). "The Child, Religion, and the Academy: Developing Robust Theological and Religious Understanding of Children and Childhood". *The Journal of Religion*, Vol: 86, No: 4, (ss. 549-579)
- Cevizci, A. (2012). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Devries, D. (2001). *Towards a Theology of Childhood*. Interpretation, 55:161., 2001.
- Kepenekçi, K. ve Aslan, C. (2011). *Okulöncesi Döneme Seslenen Çocuk Kitaplarında Çocuk Hakları Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi.
- Köylü, M. ve Oruç, C. (2017). *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yay.
- Merey, Z. ve Kuş, Z. (2014). *Demokratik Vatandaşlık ve Çocuk Hakları Eğitimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Neslitürk, S. ve Ersoy, A. Figen. (2007). *Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarının Öğretimine İlişkin Görüşleri*. Çanakkale: Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi.
- Oruç, C. (2014a). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay.
- Oruç, C. (2014b). *Din Eğitimi Açısından Çocuk Teolojisi ve İlahiyat Fakülteleri İçin Bir Öneri*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Peker, Ü. (2010.) İlköğretim Öğretmenlerine Yönelik WEB Tabanlı Çocuk Hakları Eğitimi Programı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Postman, N. (1995). Çocukluğun Yokoluşu. Çevirmen: Kemal İnal. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sever, S. (2003). Çocuk ve Edebiyat, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şirin, M. R. (1999). Gerçek Hayat Bilgisi, Çocuk Hakları. İstanbul: Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı.
- Tan, M. (1995). Çocukluk, Dün ve Bugün; Toplumsal Tarihte Çocuk. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkyılmaz, M. ve Kuş, Z. (2014). İlköğretimde 100 Temel Eserde Çocuk Hakları. Mersin: Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi.
- Uçuş, Ş. (2014). “Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması Ve Değerlendirilmesi: Uygulama Öğretmeninin Ve Katılımcıların Görüşleri”. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*. Vol: 3, No: 2, (ss. 1-24).
- Yasar, Ş. (2006). Çocuklara Vatandaşlık Bilinci Kazandırmada Okulöncesi Eğitimin Rolü. İstanbul: Birinci Uluslararası Okulöncesi Eğitimi Kongre Kitabı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

CHILDREN'S RIGHTS IN EARLY CHILDHOOD BOOKS

Extended Abstract

Childhood is one of the most evolving phenomena. Human and future imagination of every period of history, social expectations, and beliefs have affected and changed the point of view to child and childhood. The childhood in different meanings like an absence presence to be completed in adulthood, an empty plate or a trust of God, is now treated with a unique assessment that has a distinctive world, a form of understanding and difference. Along with the original evaluation approaches, many studies have focused on examining childhood from different aspects and a wide range of literature has emerged. In many agreements, child and childhood take an authentic place with separate rights. It is observed that children have the knowledge about the mentioned assessments and rights either in their natural environment through hidden learning or through media such as books, television, and internet. In our study, children's rights in books that are the most important knowledge acquisition tool will be analyzed. For this purpose the first five books belonging to native and foreign authors who made the most sales from different publishing houses in the pre-school period, story sub-category of an internet page (kitapyurdu.com) are handled in order to analyzed in terms of children's rights. It was seen that negative expressions took place more than positive expressions in the books examined. It has been also determined that development, protection and participation rights except the right to life have never been given places in those books.

Key words: Child, Children's Rights, Pre-School, Children Books